

NORMAN HOUSLEY

CRUSADING AND THE OTTOMAN THREAT, 1453–1505*(Oxford, Oxford University Press, 2012. 242 o.)*

A középkori hadtörténelem, s különösen a keresztes háborúk jeles kutatója, Norman Housley (University of Leicester) jól ismert a magyar történészek előtt is. Nemcsak azért, mert vendégelőadóként is megfordult már a CEU-n, hanem mert számos tanulmányban az angolszász előadók közül elsőként foglalkozott magyar tárgyú témákkal.⁷

Norman Housley kötete – már a címéből kikövetkeztethetően is – a keresztes háborúk eszméjét, mozgósító erejét nem tekinti idejétmúltnak és anakronisztikusnak. Éppen ellenkezőleg, úgy gondolja, hogy a Konstantinápoly bukását követő fél évszázad a keresztes háborúk szervezésének páratlanul aktív időszaka, még ha eredményekben nem is tekinthető túlságosan gazdagnak. Persze ebben sem szabad igazságtalannak lennünk, hiszen Nándorfehérvár megvédése és a Kapisztrán János tevékenysége az egész korszakra nézve azt a reményt keltette, hogy a török túlerővel szemben van esélye a keresztes seregeknek. Közvetve ezt a tapasztalatot erősíthette 1480–81-ben az Otrantónál, Dél-Itáliában partra szállt törökökre mért vereség és Rodosz sikeres megvédése.

A kötet a magyar történelem szempontjából többszörösen is érdekes, hiszen Velence mellett Magyarország volt az az ország, amelyiktől a közös európai hadjárat megindítását várták. Ehhez képest a magyar kutatók rendkívül kis számban jelentettek meg idegen nyelven publikációkat a témában – legutóbb Szakály Ferenc, Bak János és Rázsó Gyula. Ez még inkább szembeszökő, ha a nagyszámú romániai kiadvánnyal állítjuk szembe, még ha Housley nem is ismeri a *Déli harangszó* című kötet olasz kiadását,⁸ vagy Szörényi Lászlón és Pajorin Klára témába vágó, magyar és idegen nyelvű tanulmányait. Mátyás alakja egyébként is központi jelentőségű, akinek török ellenes politikáját szemmel Housley láthatóan túlértékeli. A magyar király 1463–64-es boszniai helytállása valóban fordulatot hozott az oszmán előrenyomulás történetében, s azt fél évszázadra megakasztotta, de Mátyás komoly támadó hadjáratot sosem forgatott a fejében. Úgy gondolhatta, hogy a vazallus román fejedelemségek segítségével a nyugati hódítások és a fekete sereg elrettentő erejére, valamint a római és velencei segélypénzekre támaszkodva egy határmenti korlátozott katonai aktivitással fel tudja tartóztatni a törököket, s az általuk az ország területén okozott károkat minimalizálni tudja. Ezzel egyidejűleg az évszázados velencei–magyar érdekellentéteket alábecsüli, amiket csak súlyosbított Mátyás aragóniai házassága. Ez utóbbi szempontnak azért van nagy jelentősége, mert a támadó keresztes tervek a két frontország erőforrásainak és seregének mobilizálásán alapultak, amit megtámogattak volna a nagy európai segélypénzekkel. A reálpolitika szempontjai azonban alapvetően más irányt adtak az eseményeknek: Velence 1479-ben békét kötött az oszmánokkal, de 1456, különösen 1463 után a magyar stratégia alapvetően defenzívvé vált, melynek támogatásában fontos szerep jutott a keresztes diplomáciának, de hadjárat megindítását várni tőlük hiú remény maradt. Összességében Housley-nak igaza van, hiszen a korszakkal és témával kapcsolatban, így a humanizmus és keresztes háború, humanizmus és iszlám témakörében rengeteg új publikáció született, s nem utolsósorban a Regesta Imperii-projekt előrehaladása a forrásbázist jelentősen kiszélesítette. A szerző ezen belül is a főbb személyiségekre, így Kapisztrán Szt. Jánosra (1386–1456), Piccolominira, azaz II. Piusz pápára (1405–1464), Raymond Perault-ra (1435–1505), írásaikra és tevékenységükre koncentrálna igyekszik a témát új szempontból megközelíteni. Legérdekesebb fejezete ennek az 1500-as évek elejének keresztes háború terve, ami Perault legatúsi fáradozásai-

⁷ Matthias Corvinus and crusading. In: *Worlds in Change: Church Union and Crusading in the Fourteenth and Fifteenth Centuries. Transylvanian Review*, 18. (2009) 2. sz. 239–253. o.; Giovanni da Capistrano and the crusade of 1456. In: *Crusading in the Fifteenth Century: Message and Impact*. Ed. N. Housley. Basingstoke, 2004. 94–115. o.; Crusading as social revolt: The Hungarian peasant uprising of 1514. *Journal of Ecclesiastical History*, 49. (1998) 1–28. o.; *Boucicaud marsall Nikápolynál. Hadtörténelmi Közlemények*, 111. 1998. 593–602. o.; King Louis the Great of Hungary and the crusades, 1342–1382. *The Slavonic and East European Review*, 62. (1984) 192–208. o.

⁸ La campana di mezzogiorno. Ed. *Visy Zsolt*. Budapest, 2000.

nak eredményeként sikeresen bontakozott ki, melynek aztán a törökkel kötött magyar és velencei 1503-as béke véget vetett.

Az első nagy fejezet az elméleti és diplomáciai háttérrel vázolja fel. Érdekes, hogy a traktátusok egyre szakszerűbbekké válnak, Bessarion írása, a *De discordiis sedandis* szisztematikusan tárgyalja a török hadsereg felépítését, s felvázolja az ellenük szükséges keresztény erőket. Pozitívan utal arra, hogy V. László csekélyke seregével is meg tudta futamítani őket 1456-ban. Konstantinápoly elestét olyan súlyosnak tekintették, hogy ezután Európa (maga a fogalom is ekkor születik) megszabadtásáról kezdenek beszélni. Eközben Itáliában 1470 után Negroponte, Otranto, Modon és Coron megtámadása, illetve elfoglalása valóban komoly aggodalmakat kelthetett. Árnaltan vizsgálja a pápai kezdeményezés jogi alátámasztásának fogadtatását, miszerint a kereszténység védelme mindenki kötelessége; továbbá, hogy milyen vitákat eredményezett, amikor a gyakorlatban a keresztények uralkodójuk megkérdése nélküli adóztatásáról volt szó, mind az egyháziak mind a világiak vonatkozásában. A kereszties felhívások fogadtatása is területenként különbözött, sokkal visszafogottabb volt Franciaországban, míg német földön inkább a déli területeken fogadták pozitívan, de a tényleges mozgósításig a birodalmi gyűléseken sosem jutottak el. Velence török-politikája is rendkívül érzékeny volt az erőviszonyok alakulására: a városállamban jogosan élt a félelem, hogy behajszolják egy olyan török háborúba, amelyben aztán támogatás nélkül magára marad. E vonatkozásban nem véletlenek az olyan rémhírek, miszerint Nándorfehérvárnál is 600 velencei harcolt a törökök oldalán, akik közül 300-at Hunyadi lefejeztetett. Érdekes a kereszties eszme helyi, eltérő fogadtatásának bemutatása, amit legjobban a III. Frigyes után a Miksa által 1493–94 között (újja)alapított Szent György lovagrend mutat. A tagok a teljes bűnbocsánatot egyévi török elleni harc után nyerhették el.

A technikai részletek tárgyalása sem tartogat kevesebb érdekességet. A hadjáratok tervezői tudatában voltak a több irányból indított támadások összehangolása szükségességének, miként Miksa 1494-es jól tájékozottságát térképekkel bizonyítva fejtegette a támadások javasolt irányát. Miként már 1464-ben is az egyik sereget a magyarok lengyelekkel és havasalföldiekkel alkották volna, a másikat Miksa vezette volna, míg a tengeren támadó hajóhadat a velenceiek és a spanyolok állították volna fel. Valóban, a reneszánsz pápák egyik legfontosabb felismerése a flotta szükségessége, az 1450-es években Rómában a Tiberis partján hajóépítő műhelyt alapítottak, s 1457-re az első tengeri sikereket el is könyvelhették. Mindezt támogatta a török hercegek, leginkább Dzsém európai jelenléte, ami látszólag megnövelte a lehetséges kereszties hadjárat sikerességébe vetett hitet.

A hadjáratához szükséges mozgósítást, a nemzeti kontingenseket diplomáciai találkozókön tervezték eldönteni, melyek sorában a II. Piusz által szervezett mantuai a legjobban feldolgozott. Ennek kudarcában szerepet játszott 1456 sikere, hiszen annak eredményeképpen a török támadás iránya keletre tolódott, s csökkent az európaiak fenyegetettség érzete. A pénzügyi háttér is alaposan átgondolták. Jól becsülték fel 1463-ban, hogy Mátyásnak a hadjáratához 600 ezer dukára lenne szüksége, mégis 1465-ben csak 50 ezerhez jutott hozzá, igaz ajándéku megkapta II. Mohamed feltelezett testvérét is (il turchetto), míg a legtöbb hatalom a pápai megkeresésre inkább katonákat, mint pénzt ajánlott.

Jól látták, hogy a csapatoknak megfelelő arányban kell professzionális és önkéntes egységekből állniuk, miként azt a nándorfehérvári siker is megmutatta, de velencei jelentések 1464-ben a Jajca felmentésére induló magyar királyi seregben is több ezer keresztiesről tudnak, igaz 30 ezres professzionális főszereg mellett. Kapisztrán példájához fogható önkéntes sereg felállításával Perault német földön próbálkozott meg, s prédikáló körútja eredményeként nem is sikertelenül. A finanszírozás kérdését a kúria az egyházi és világi adónemek (egyházi tized, zsidó huszad, világi harmincad stb.) révén tervezte megoldani, amelyeknek, elsősorban a királyok tiltakozása miatt, csak töredéke került beszedésre, ami jócskán felértékelte a búcsúk révén beszedett pénzek szerepét. Rendkívül tanulságosak Perault németföldi búcsú árusító tevékenységét, e tevékenységet innovatív módon továbbfejlesztő technikáját, a Miksával a pénzek felhasználása felett kialakult ellentétét bemutató fejezet.

A társadalmi mozgósítás területén a XV. században a ferencesek, s azon belül az obszervánsok maradtak a legaktívabbak. A pénzek elszámolása, dokumentálása és célba juttatása azonban számos problémával, gyanakvással és gyanúsítással, visszaéléssel járt. Elég, ha a Rodosz és Otranto javára egy időben prédikáló szerzetesek közötti súrlódásokra utalunk, vagy arra, hogy a Johanniták nem